Klaipėdos universitetas
Lietuvos istorijos institutas
Vilniaus universitetas

L I E T U V O S

ARCHEO*logija* 29

Skiriama
Jono Puzino
100-mečio jubiliejui

DIEMEDŽIO
LEIDYKLA
VILNIUS

VILNIUS 2005

UDK 902/904(474.5)
Li-227

Redaktorių kolegija:
Algirdas Girininkas (*ats. redaktorius ir sudarytojas*)
(*Lietuvos istorijos institutas*)

Rimantas Jankauskas
(*Vilniaus universitetas*)

Vytautas Kazakevičius
(*Lietuvos istorijos institutas*)

Mykolas Michelbertas
(*Vilniaus universitetas*)

Ēvalds Mugurēvičs
(Latvijos universiteto
Latvijos istorijos institutas)

Vytautas Urbanavičius
(*Pilių tyrimo centras „Lietuvos pilys“*)

Gintautas Zabiela
(*Lietuvos istorijos institutas*)

Vladas Žulkus
(*Klaipėdos universitetas*)

Jurgita Žukauskaitė (*ats. sekretorė)*
(*Lietuvos istorijos institutas*)

ISSN 0207-8694
ISBN 9986-23-124-8

© Lietuvos istorijos institutas, 2005
© Straipsnių autoriai, 2005

LIETUVOS ARCHEOLOGIJA. 2005. T. 29, p. 171–178. ISSN 0207-8694

ŠIEK TIEK APIE LIETUVOS ANKSTYVOJO MEZOLITO GYVENVIEČIŲ MIKROLITINIO MEDŽIOKLĖS INVENTORIAUS PASKIRTĮ. TRASOLOGINIŲ TYRINĖJIMŲ DUOMENYS

TOMAS OSTRAUSKAS

ĮVADAS

Nenuostabu, kad gilinantis į mezolito (taip pat ir paleolito pabaigos) laikotarpį medžioklės inventorius susilaukia ypatingo tyrinėtojų dėmesio. Mokslininkų nuomone, mezolito medžiotojų visuomenėse medžioklės įrankių dalys antgaliai ir mikrolitai, kaip pagrindinio ir prestižinio verslo įnagiai, geriausiai atspindėjo kultūrines tradicijas ir buvo jautriausi įtakoms bei pažangai. Todėl dauguma mezolito kultūrų yra išskirtos remiantis mikrolitinio inventoriaus specifika (Кольцов, 1977, с. 6; Кольцов, 1979, с. 15; Зализняк, 1984, с. 67–69; Kozlowski, 1989).

Mezolito laikotarpiu Europoje itin plačiai paplitusius kuo įvairiausius mikrolitus tyrinėtojai yra linkę interpretuoti išskirtinai kaip medžioklės įrankių sudedamąsias dalis: strėlių, ietigalių, žeberklų smaigalius ir šoninius ašmenėlius. Ši nuomonė yra paremta pavieniais strėlių su mikrolitais radiniais (Loshulto durpynas Švedijoje), aptiktais negausiais gyvūnų kaulais su įstrigusiais mikrolitais (Vigo durpynas Danijoje), na, ir daug gausesniais kaulinių medžioklės įrankių su titnago ašmenėliais radiniais. Įvairūs mikrolitų tipai yra išskiriami pagal dirbinio geometrinę formą, retušo vietą ir pobūdį ruošinio atžvilgiu. Tačiau neskaitant retų išskirtinių atvejų, mikrolitai tyrinėtose gyvenvietėse yra aptinkami palaidi, ir jų paskirtis yra tiesiog postuluojama pagal tradiciją.

Lietuvos mezolito paveldas šiuo atveju nėra išimtis, o greičiau būdingas pavyzdys – iki šiol yra aptiktos tik 2 stratifikuotos mezolito gyvenvietės su pavieniais artefaktais iš organinių medžiagų. Todėl nutariau ankstyvojo mezolito medžioklės inventorių patyrinėti pasitelkdamas trasologinės (funkcinės) analizės teikiamomis galimybėmis. Skirtingai nuo tipologinio metodo, kai dėmesys kreipiamas į artefakto formą ir iš dalies į gamybos technologiją, trasologinis metodas leidžia nustatyti, kokia medžiaga (medis, kaulas, mėsa, oda ir t. t.) buvo konkrečiu įrankiu apdirbama, koks buvo darbo proceso pobūdis ir net kiek ilgai buvo dirbama.

2000 metais Materialinės kultūros istorijos instituto Sankt Peterburge trasologijos labaratorijoje buvo atlikta 49 ankstyvojo mezolito titnaginių dirbinių iš Lietuvos gyvenviečių analizė, kurios rezultatams ir paskirtas šis straipsnis. Bandinių kiekį apribojo menki autoriaus finansiniai ištekliai, todėl buvo nutarta analizei atrinkti mikrolitų rinkinukus iš neseniai ištirtų 3 etaloninių ankstyvojo mezolito gyvenviečių: Pyplių 1, apatinis sluoksnis C, Kabelių 2 vidurinis sluoksnis B ir Kabelių 23 ankstyvojo mezolito medžiaga. Neseniai ištirtų gyvenviečių medžiaga buvo pasirinkta dėl metodinių reikalavimų, nes titnago radiniams muziejų fonduose trinantis dežutėse ilgainiui mikroskopinės darbo žymės ženkliai apnyksta ir bandiniai tampa netinkami trasologinei analizei. Buvo pasirinktos Kudlajevkos kultūros gyvenvietės, nes tai buvo naujai atskleistas kultūrinis reiškinys Lietuvoje ir Nemuno baseine, sukėlęs gyvą diskusiją tarp Lietuvos priešistorės tyrinėtojų. Todėl norėjosi surinkti kiek galima įvairiapusiškesnės informacijos. Ankstyvojo mezolito Pullio tipo gyvenviečių medžioklės inventoriaus – įkotinių strėlių antgalių ir kaulinių ietigalių ašmenėlių paskirtis tyrinėtojams didesnių abejonių nekelia, todėl šį kartą jie nebuvo tyrinėjimų objektas. Analizei papildomai buvo pateikti keletas kitų tipų ankstyvojo mezolito dirbinių iš įvairių vietų, siekiant patikslinti jų paskirtį.

Trasologiniai Lietuvos akmens amžiaus medžiagos tyrinėjimai jau buvo atliekami ir anksčiau. Dalis jų rezultatų buvo trumpai pristatyti: Žeimenio 1 gyvenvietė (Girininkas, 1997), Dusios 8 gyvenvietė (Juodagalvis, 1999). Šiose gyvenvietėse trasologinės analizės pagalba greta

artefaktų paskirties patikslinimo buvo bandoma geriau pažinti senovės bendruomenių ūkinę ir buitinę veiklą.

Nuoširdžiai dėkoju Materialinės kultūros istorijos instituto Sankt Peterburge darbuotojoms dr. Marijai Želtovai ir dr. Tomarai Šarovskajai už atliktą trasologinę titnago dirbinių analizę ir itin vertingas konsultacijas. Taip pat dėkoju kolegoms dr. Džiugui Brazaičiui ir Valdui Steponaičiui, maloniai leidusiems pasinaudoti savo tyrinėjimų medžiaga. Noriu šiltai padėkoti Lietuvos nacionalinio muziejaus Archeologijos skyriaus kolektyvui, be kurio supratimo ir nesavanaudiškos pagalbos šie tyrimai nebūtų atlikti.

TRASOLOGINIŲ TYRIMŲ REZULTATAI

Trasologinei analizei buvo pateikta 49 titnago artefaktai. Visi bandiniai buvo tyrinėjami su mikroskopais padidinus vaizdą 100 ir 200 kartų. Tačiau geriausių rezultatų pavyko pasiekti su x200 kartų skiriamąja geba. Tipologiniu požiūriu 37 iš jų vadintini Kudlajevkos tipo mikrolitais, 6 fragmentiški – ašmenėliais, 1 trikampis nelygiašonis mikrolitas, 1 nedidelė nuoskala su retušu, 1 Pulio tipo ašmenėlinis antgalis ir 2 grąžtelio tipo dirbiniai (1 lent.). Kaip rodo Kudlajevkos kultūros gyvenviečių radinių analizė, mikrolitiniai ašmenėliai joms nėra būdingi, ir aptinkami ašmenėliai tėra Kudlajevkos tipo mikrolitų nuolaužos: apatinės, vidurinės ar viršutinės šių mikrolitų dalys (Зализняк, 1991; Zaliznyak, 1997). Todėl tipologiniu būdu išskirtus mikrolitinius ašmenėlius analizuosime kartu su Kudlajevkos tipo mikrolitais.

Iš 43 Kudlajevkos tipo mikrolitų 11 jų darbo mikropėdsakų nerasta arba artefaktai buvo per daug pažeisti (1:1, 2, 4, 5, 13–16, 18, 45, 46 lent.; 1:6, 7, 10, 14, 15, 19, 20, 22, 23, 26, 31 pav.). 7 iš mikrolitų buvo naudojami kaip medžioklės įrankių ašmenėliai–peiliai mėsai (1:32, 38, 39, 42, 43, 47, 48 lent.; 1:27, 30, 33, 34, 36, 37, 44 pav.), 2 medžioklės įrankių ašmenėliai (1:12, 28 lent.; 1:11, 40 pav.), 6 – peiliai mėsai (1:3, 6, 7, 11, 19, 31 lent.; 1:2–4, 12, 21, 47 pav.). Dar vienas peilis mėsai buvo kombinuotas su yla (1:41 lent.; 1:35 pav.). Materialinės kultūros istorijos instituto Sankt Peterburge darbuotojų dr. Marijos Želtovos ir dr. Tomaros Šarovskajos nuomone, tikėtina, kad nustatytos peilių mėsai žymės galėjo atsirasti medžioklės įrankiui smingant į gyvūno kūną. Kita vertus, medžioklės įrankį galėjo naudoti vietoj peilio laimikiui doroti. 4 mikrolitai buvo naudojami kaip peiliai žuviai (1:22, 26, 27, 36 lent.; 1:17, 32, 41, 42 pav.) ir 1 kaip žeberklo ašmenėlis (1:21 lent.; 1:1 pav.). Šiuo atveju taip pat teisinga kiek aukščiau išsakyta mintis, kad peiliai žuviai taip pat galėjo būti žeberklų ašmenėliai. Žodžiu, 21 artefaktą (66% iš išanalizuotų Kudlajevkos mikrolitų) pagal darbo mikrožymes reikėtų interpretuoti kaip medžioklės įrankių ašmenėlius. Buvo nustatyta, kad 4 Kudlajevkos mikrolitai buvo naudojami kaip ylos (1:8, 9, 30, 40 lent.; 1:8, 9, 29, 46 pav.) ir vienas, jau paminėtas (1:41 lent.; 1:35 pav.), kaip kombinuota yla–peilis mėsai. Dar 1 mikrolitas buvo naudojamas kaip grąžtelis kaului (1:49 lent.; 1:38 pav.). Taigi perforatorių grupės artefaktai apima 19 procentų išanalizuotų Kudlajevkos mikrolitų. 3 dirbiniai (9 procentai) buvo naudojami medžiui apdirbti. Vienas jų – drožiamasis peilis minkštam medžiui (1:17 lent.; 1:13 pav.), antrasis – rėžiklis medžiui (1:20 lent.; 1:18 pav.), trečiasis – rėžiklis, skirtas medyje grioveliams išrėžti (1:44 lent.; 1:28 pav.). 2 mikrolitai (6%) buvo panaudoti kaip peiliai odai (1:29, 33 lent.; 1:43, 45 pav.). Na, ir paskutinis Kudlajevkos tipo mikrolitas, atsitiktinis radinys iš Bakšių romėniškojo laikotarpio gyvenvietės (Alytaus miestas), greičiausiai buvo naudojamas kaip peilis augalams (1:24 lent.; 1:48 pav.). Tačiau žinant jo radimo aplinkybes, viršutinis iki 20 cm dirvožemio sluoksnis romėniškojo laikotarpio gyvenvietėje, dabartinio miesto teritorijoje, galima būtų suabejoti jo analizės tikslingumu ir tikslumu.

Kitų tipų artefaktų analizei buvo pateikta nedaug – 6 vnt. Nelygiašonis trikampis mikrolitas iš Kabelių 23 gyvenvietės (1:10 lent.; 1:5 pav.) buvo naudojamas kaip medžioklės įrankio ašmenėlis. Komornicos tipo mikrolitas iš Kabelių 2 gyvenvietės (1:34 lent.; 1:49 pav.) tarnavo šeimininkui kaip yla. Kaip yla buvo naudojama ir nedidelė nuoskala su retušu iš Kabelių 23 gyvenvietės (1:23 lent.; 1:16 pav.). Pulio tipo ašmenėlinis strėlės antgalis iš Pamerkinės gyvenvietės (1:25 lent.; 1:39 pav.) buvo mažai naudotas kaip antgalis.

2 dirbinių iš Pyplių 1 gyvenvietės apatinio C sluoksnio analizė buvo atlikta kiek kitokiu tikslu. Daugelis Lietuvos akmens amžiaus tyrinėtojų juos tipologiškai įvardijo kaip įkotinius strėlių antgalius (Brazaitis, 1998, p. 89–92; Šatavičius, 1994, p. 29–30; 2001, p. 39). Tokios pat archeologų A. Girininko ir V. Juodagalvio žodžiu pareikštos nuomonės. Todėl Pyplių 1 gyvenvietės apatinio C sluoksnio medžiaga buvo sutapatinta su Arensburgo kultūros vėlyvuoju etapu (Šatavičius, 1994, p. 29–30; 2001, p. 39) arba su epipaleolitine kultūra (Brazaitis, 1998, p. 89–92). Straipsnio autoriaus nuomone, minėti dirbiniai turėjo būti įvardyti kaip perforatorių klasės dirbiniai (grąžteliai ar panašiai). O Pyplių 1C kompleksas interpretuotinas kaip ankstyvojo mezolito Kudlajevkos kultūros gyvenvietė su nedidele ankstyvojo mezolito Pulio tipo gyvenvietės radinių priemaiša, čia, matyt, suplautų iš gyvenvietės sluoksnio B.[1]

[1] Akivaizdžiausi priemaišos faktai – taisyklingos, nuspaudimu nuskeltos skeltės ir mikrolitiniai ašmenėliai iš tokių skelčių.

1 lentelė. Lietuvos ankstyvojo mezolito gyvenviečių mikrolitinio inventoriaus trasologinės analizės rezultatai.

Eil. Nr.	Gyvenvietė	Fiksacijos Nr.	Tipologinis aprašymas	Trasologiniai tyrimai	Paskirtis	1 pav.:
1	Kabeliai 23	84	Ašmenėlis iš skeltės apatinės dalies statmenai retušuotu kairiuoju šonu	X200 pėdsakų nerasta, 2 mikroretušo vietos yra pažeidimų vietos		19.
2	Kabeliai 23	304	Ašmenėlis iš netaisyklingos skeltės apatinės dalies nuo dvigalio skaldytinio statmenai retušuotu dešiniuoju šonu	x200 pėdsakų nerasta		7.
2	Kabeliai 23	160	Ašmenėlis iš skeltės apatinės dalies statmenai retušuotu dešiniuoju šonu	x200	peilis mėsai	3
4	Kabeliai 23	184	Kudlajevkos mikrolito dalis iš skeltės viršutinės dalies statmenai retušuotu skeltės dešiniuoju šonu	x200, pėdsakų nerasta		6
5	Kabeliai 23	274	Kudlajevkos mikrolito dalis iš skeltės viršutinės dalies statmenai retušuotu skeltės dešiniuoju šonu	x200, pėdsakų nerasta		10
6	Kabeliai 23	294	Kudlajevkos mikrolito dalis iš skeltės apatinės dalies statmenai retušuotu kairiuoju šonu	x200	peilis mėsai	12
7	Kabeliai 23	20	Kudlajevkos mikrolitas iš nuoskalos statmenai retušuotu kairiuoju šonu	x200	peilis mėsai	4
8	Kabeliai 23	76	Kudlajevkos mikrolitas iš netaisyklingos skeltės statmenai dvipusiu retušu retušuotu dešiniuoju šonu	x200	yla	9
9	Kabeliai 23	53	Kudlajevkos mikrolito dalis iš skeltės viršutinės dalies dvipusiu statmenu retušu dešiniajame šone	x200	yla, naudojimo pradžios pėdsakai	8
10	Kabeliai 23	112	Trikampis nelygiašonis mikrolitas dvipusiu retušu	x200	medžioklės įrankio ašmenėlis	5
11	Kabeliai 23	246	Kudlajevkos mikrolito dalis iš skeltės viršutinės dalies su dvipusiu retušu kairiajame šone	x200	peilis mėsai	21
12	Kabeliai 23	164	Ašmenėlis iš skeltės viršutinės dalies retušuotu dešiniuoju šonu	x200	medžioklės įrankio ašmenėlis	11
13	Kabeliai 23	22	Kudlajevkos mikrolito apatinė dalis su suformuota spyglio formos įkote iš skeltės statmenu dvipusiu retušu kair. šone	x200 pėdsakų nerasta		20
14	Kabeliai 23	247	Kudlajevkos mikrolitas iš skeltės viršutinės dalies statmenai retušuotu kair. šonu, viršutinio galo deš. šone – retušas	x200 pėdsakų nerasta		22
15	Kabeliai 23	128	Ašmenėlis iš skeltės retušuotu dešiniuoju šonu	x200 pėdsakų nerasta		23
16	Kabeliai 23		Kudlajevkos mikrolito smaigalys dvipusiu retušu	x200 pėdsakų nerasta		14
17	Kabeliai 23	286	Kudlajevkos mikrolito dalis iš skeltės apatinės dalies dvipusiu retušu kairiajame šone	x200	drožiamasis peilis minkštam medžiui	13
18	Kabeliai 23	85	Kudlajevkos mikrolito dalis	x200, stipriai pažeistas, nenustatomas		15
19	Kabeliai 23	215	Ašmenėlio vidurinė dalis statmenai retušuotu šonu	x200	peilis mėsai	2
20	Kabeliai 23	233	Kudlajevkos mikrolito dalis iš skeltės viršutinės dalies statmenai retušuotu skeltės dešiniuoju šonu	x200	medžio rėžiklis	18
21	Kabeliai 23	373	Kudlajevkos mikrolitas iš nuoskalos statmenai retušuotu kairiuoju šonu	x200	žeberklo ašmenėlis	1

1 lentelės tęsinys

Eil. Nr.	Gyvenvietė	Fiksacijos Nr.	Tipologinis aprašymas	Trasologiniai tyrimai	Paskirtis	1 pav.:
22	Kabeliai 23	295	Kudlajevkos mikrolitas iš nuoskalos statmenai retušuotu dešiniuoju šonu			
23	Kabeliai 23	126	Nuoskala su statmenu retušu dešiniojo šono viršutinėje dalyje	x200	yla	16
24	Bakšiai	15076	Kudlajevkos mikrolitas su dvipusiu statmenu retušu deš. šone	x200	peilis augalams?	48
25	Pamerkinė	M6	Pulli tipo ašmenėlinis antgalis	x200, mažai naudotas	antgalis	39
26	Kabeliai 2	2569	Kudlajevkos mikrolitas su smaigaliu apatiniame gale	x100	peilis žuviai	42
27	Kabeliai 2	1981	Kudlajevkos mikrolitas su smaigaliu apatiniame gale	x200	peilis žuviai	41
28	Kabeliai 2	1193	Kudlajevkos mikrolitas su smaigaliu apatiniame gale	x200	medžioklės įrankio ašmenėlis	40
29	Kabeliai 2	2499	Kudlajevkos mikrolitas su smaigaliu apatiniame gale	x200	peilis odai	43
30	Kabeliai 2	1445	Kulajevkos mikrolito dalis iš skeltės viršutinės dalies	x200	yla	46
31	Kabeliai 2	2479	Kudlajevkos mikrolitas su smaigaliu apatiniame gale	x200	peilis mėsai	47
32	Kabeliai 2	2231	Kudlajevkos mikrolito viršutinė dalis	x200	medžioklės įrankio ašmenėlis (peilis mėsai)	44
33	Kabeliai 2	1211	Kudlajevkos mikrolito dalis	x200	peilis odai	45
34	Kabeliai 2	2379	Komornicos tipo mikrolitas	x200	yla	49
35	Pypliai 1C	558	Grąžtelis iš skeltės	X200	grąžtelis, platintuvas	24
36	Pypliai 1C	559	Kudlajevkos mikrolitas dvipusiu retušu	x200	peilis žuviai	32
37	Pypliai 1C	556	Grąžtelis iš skeltės	x200	kaulo grąžtelis	25
38	Pypliai 1C	571	Kudlajevkos mikrolitas	x200	medžioklės įrankio ašmenėlis (peilis mėsai)	30
39	Pypliai 1C	568	Kudlajevkos mikrolito apatinė dalis	x200	medžioklės įrankio ašmenėlis (peilis mėsai)	36
40	Pypliai 1C	584	Kudlajevkos mikrolito dalis	x200	yla	29
41	Pypliai 1C	563	Kudlajevkos mikrolitas	x200	yla-peilis mėsai	35
42	Pypliai 1C	565	Kudlajevkos mikrolito apatinė dalis	x200	medžioklės įrankio ašmenėlis (peilis mėsai)	33
43	Pypliai 1C	585	Kudlajevkos mikrolito apatinė dalis	x200	medžioklės įrankio ašmenėlis (peilis mėsai)	37
44	Pypliai 1C	574	Kudlajevkos mikrolito dalis	x200	rėžiklis medžio grioveliams rėžti	28
45	Pypliai 1C	577	Kudlajevkos mikrolito apatinė dalis dvipusiu retušu	x200, pėdsakų nerasta		31
46	Pypliai 1C	570	Kudlajevkos mikrolitas	x200, pėdsakų nerasta		26
47	Pypliai 1C	567	Kudlajevkos mikrolito su spygliu vidurinė dalis	x200	medžioklės įrankio ašmenėlis (peilis mėsai)	27
48	Pypliai 1C	580	Kudlajevkos mikrolito iš skeltės vidurinė dalis	x200	medžioklės įrankio ašmenėlis (peilis mėsai)	34
49	Pypliai 1C	562	Kudlajevkos mikrolito apatinė dalis	x200	kaulo grąžtelis	38

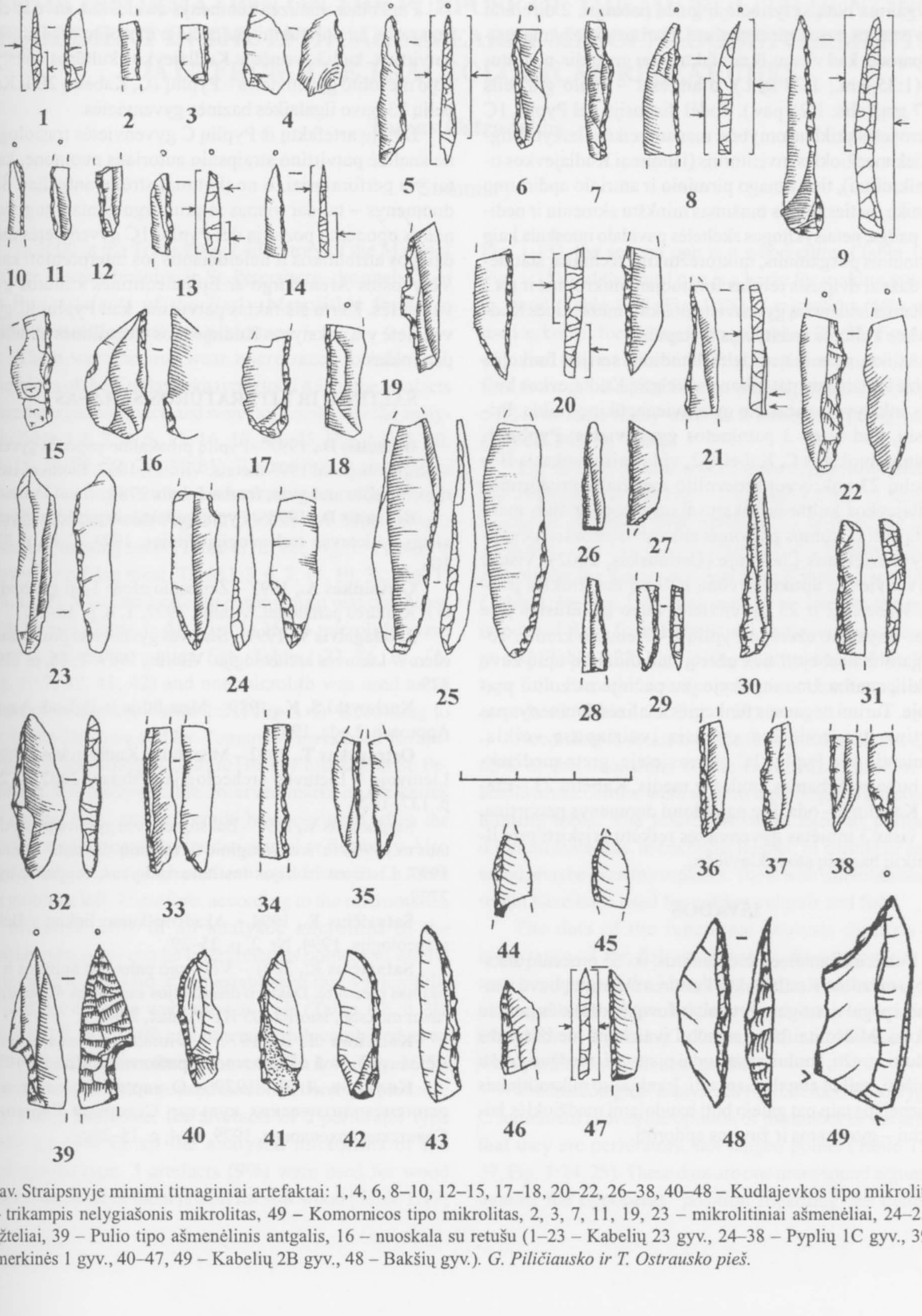

1 pav. Straipsnyje minimi titnaginiai artefaktai: 1, 4, 6, 8–10, 12–15, 17–18, 20–22, 26–38, 40–48 – Kudlajevkos tipo mikrolitai, 5 – trikampis nelygiašonis mikrolitas, 49 – Komornicos tipo mikrolitas, 2, 3, 7, 11, 19, 23 – mikrolitiniai ašmenėliai, 24–25 – grąžteliai, 39 – Pulio tipo ašmenėlinis antgalis, 16 – nuoskala su retušu (1–23 – Kabelių 23 gyv., 24–38 – Pyplių 1C gyv., 39 – Pamerkinės 1 gyv., 40–47, 49 – Kabelių 2B gyv., 48 – Bakšių gyv.). *G. Piličiausko ir T. Ostrausko pieš.*

Kad galima būtų šį tyrinėtojų ginčą pabaigti, 2 dirbiniai buvo pateikti trasologinei analizei. Darbo mikrožymių analizė parodė, kad vienas iš artefaktų – tai grąžtelis-platintuvas (1:35 lent.; 1:24 lent.), o antrasis – kaulo grąžtelis (1:37 grąžtelis; 1:25 pav.). Todėl diskusiją dėl Pyplių 1C gyvenvietės priklausomybės, manau, reikėtų laikyti baigta. Tiek medžioklės inventorius (išimtinai Kudlajevkos tipo mikrolitai), tiek titnago pirminio ir antrinio apdirbimo technika (netiesioginis mušimas minkštu akmeniu ir nedidelė pailga, netaisyklingos skeltelės pavidalo nuoskala kaip pagrindinis pusgaminis, mikrorėžtukinė technika, statmenas, dažnai dvipusis retušas formuojant mikrolitus ir t. t.) įtikinamai leidžia šią gyvenvietę priskirti mezolitinės Kudlajevkos kultūros ankstyvajam etapui.

Atlikta nors ir nedidelės bandinių serijos funkcinė analizė leidžia taip pat giliau pažvelgti į Kudlajevkos kultūros ankstyvojo mezolito gyvenviečių ūkinę veiklą. Priminsiu, kad visos 3 paminėtos gyvenvietės: Pyplių 1, apatinis sluoksnis C, Kabelių 2, vidurinis sluoksnis B ir Kabelių 23 ankstyvojo mezolito medžiaga priskirtinos Kudlajevkos kultūros ankstyvajam etapui ir šiuo metu turėtų būti laikomos pačiomis ankstyviausiomis mezolito gyvenvietėmis Lietuvoje (Ostrauskas, 2002). Visose 3 gyvenvietėse aptikti gyvūnų ir žuvų medžioklės įrankiai. Kabelių 2 ir 23 gyvenvietės buvo įsikūrusios prie dabar išnykusio ežero, o Pyplių 1 – Nemuno krante. Todėl galima neabejoti tiek ežerų, tiek didžiųjų upių žuvų išteklių svarba žmonių ūkyje jau pačioje mezolito pradžioje. Turimi negausūs funkcinės analizės duomenys patvirtina gyvenvietėse vykusią įvairiapusę veiklą. Remiantis jais Pyplių 1C gyvenvietėje, greta medžioklės, buvo apdirbamas kaulas ir medis, Kabelių 23 – medis, Kabelių 2 – oda. Šie papildomi duomenys patvirtina, kad visas 3 minėtas gyvenvietes reikėtų priskirti prie ilgalaikių bazinių stovyklaviečių.

IŠVADOS

Funkcinės analizės duomenimis, iki 65 procentų ankstyvojo mezolito Kudlajevkos kultūros mikrolitų buvo naudojami pagal tiesioginę gyvūnų ir žuvų medžioklės įrankių paskirtį. Mikrolitai buvo naudoti įvairioms medžiagoms pradurti, gręžti, kaului gręžti, odai pjaustyti, medžiui drožti ir raižyti, galbūt augalams pjauti. Įrankiai su mikrolitiniais ašmenėliais taip pat galėjo būti naudojami medžioklės laimikiui – gyvūnams ir žuvims apdoroti.

Funkcinės analizės duomenys atskleidžia žuvų išteklių svarbą žmonių ūkiui jau pačioje mezolito pradžioje ir patvirtina, kad 3 tyrinėtos Kudlajevkos kultūros ankstyvojo mezolito gyvenvietės – Pyplių 1C, Kabelių 2B ir Kabelių 23 buvo ilgalaikės bazinės gyvenvietės.

Dviejų artefaktų iš Pyplių C gyvenvietės trasiologinė analizė patvirtino straipsnio autoriaus nuomonę, kad tai yra perforatoriai, o ne įkotiniai strėlių antgaliai. Šie duomenys – tai dar vienas stiprus argumentas, sugriaunantis oponentų poziciją dėl Pyplių 1C gyvenvietės medžiagos atributikos ir neleidžiantis jos interpretuoti kaip Vėlyvosios Arensburgo ar Epipaleolitinės kultūros gyvenvietės. Kartu šis faktas patvirtina, kad Pyplių IC gyvenvietė yra ankstyvas Kudlajevkos mezolitinės kultūros paminklas.

ŠALTINIŲ IR LITERATŪROS SĄRAŠAS

Brazaitis D., 1997 – Pyplių piliakalnio papėdės gyvenviečių tyrinėjimai 1993 metais. Vilnius, 1997. Lietuvos istorijos instituto archyvas, fondas I, byla 2788.

Brazaitis D., 1998 – Pyplių piliakalnio papėdės gyvenvietės // Lietuvos archeologija Vilnius, 1998. T. 15, p. 87–106.

Girininkas A., 1997 – Žeimenio ežero 1-oji gyvenvietė // Kultūros paminklai. Vilnius, 1997. T. 4, p. 16–36.

Juodagalvis V., 1999 – Senovės gyvenvietė prie Dusios ežero // Lietuvos archeologija. Vilnius, 1999. T. 16, p. 239–279.

Kozłowski S. K., 1989 – Mesolithic in Poland. A new Approach. Łodz, 1989.

Ostrauskas T., 2002 – Mezolitinė Kudlajevkos kultūra Lietuvoje // Lietuvos archeologija. Vilnius, 2002. T. 23, p. 137–162.

Steponaitis V., 1997 – Bakšių senovės gyvenvietės (Alytaus m.) 1996 m. archeologinių tyrinėjimų ataskaita. Vilnius, 1997. Lietuvos istorijos instituto archyvas, fondas I, byla 2729.

Šatavičius E., 1994 – Akademiškumo linkint // Baltų archeologija. 1994, Nr. 2, p. 25–29.

Šatavičius E., 2001 – Vėlyvojo paleolito kultūros ir jų likimas mezolite. Daktaro disertacijos santrauka. Humanitariniai mokslai, istorija (05 H). Vilnius, 2001.

Кольцов Л. В., 1977 – Финальный палеолит и мезолит Южной и Восточной Прибалтики. Москва, 1977.

Кольцов Л. В., 1979 – О характере сложения раннемезолитических культур Северной Европы // Советская археология. 1979, № 4, с. 15–25.

SOME INFORMATION ON THE PURPOSE OF THE MICROLITH HUNTING EQUIPMENT IN THE LITHUANIAN EARLY MESOLITHIC SETTLEMENTS. DATA FROM THE TRACEOLOGICAL RESEARCHES

Tomas Ostrauskas

Summary

In 2000 in the Traceology Laboratory of the Material Culture History Institute in St. Petersburg, the analysis of 49 flint artefacts of the Early Mesolithic found in Lithuanian settlements was performed.

There were no use wear microtraces found on 11 microliths of the Kudlayevka type (total 43) or the artefacts were damaged too much and were not suitable for the analysis (Table 1:1, 2, 4, 5, 13–16, 18, 45, 46; Fig. 1:6, 7, 10, 14, 15, 19, 20, 22, 23, 26, 31). 7 microliths were used as inserts of hunting tools: knives for cutting meat (Table 1:32, 38, 39, 42, 43, 47, 48; Fig. 1:27, 30, 33, 34, 36, 37, 44), 2 inserts of hunting tools (Table 1:12, 28; Fig. 1: 11, 40), 6 knives for cutting meat (Table 1:3, 6, 7, 11, 19, 31; Fig. 1: 2-4, 12, 21, 47). One knife for cutting meat was combined with an awl (Table 1: 41; Fig. 1: 35). 4 microliths were used as knives for cutting fish (Table 1:22, 26, 27, 36; Fig. 1:17, 32, 41, 42) and one microlith was used as an insert of a harpoon (Table 1:21; Fig. 1:1). According to Dr. Maria Zheltova and Dr. Tomara Sharovskaya, the employees of the Material Culture History Institute in St. Petersburg, it is likely that the observed marks on the knifes for cutting meat and fish could have occurred when the hunting tool was sticking into an animal or fish body. Also the hunting tool might have been used instead of a knife for gutting a kill. Therefore, according to the micromarks, 21 artefacts (66% of all analysed microliths of the Kudlayevka type) can be interpreted as points and inserts of hunting tools. Also it was established that 4 microliths of Kudlayevka type were used as awls (Table 1:8, 9, 30, 40; Fig. 1:8, 9, 29, 46) and one microlith combined as an awl with a knife for cutting meat (Table 1:41, Fig. 1:35). One more microlith was used as a bone borer (Table 1:49; Fig. 1:38). Therefore, the artefacts of a perforator type make up 19% of all the analysed microliths of the Kudlayevka type. 3 artefacts (9%) were used for wood processing. One of them is a bit for soft wood (Table 1:17; Fig. 1:13), the second one is a wood cutter (Table 1:20; Fig. 1:18) and the third one is a burin for making notches in wood (Table 1:44; Fig. 1:28). 2 microliths (6%) were used as knives for cutting leather (Table 1:29, 33; Fig. 1:43, 45). And the last microlith of the Kudlayevka type, a stray find from the Bakšiai Roman period settlement (Alytus city) was most likely used as a knife for cutting plants (Table 1:24; Fig. 1:48).

The number of artefacts of other types submitted for the analysis was not big – 6 artefacts only. A scalene triangular microlith from Kabeliai 23 settlement (Table 1:10; Fig. 1:5) was used as an insert of a hunting tool. A microlith of the Komornica type from Kabeliai 2 settlement (Table 1:34; Fig. 1:49) was used as an awl. Also a small retouched flake from Kabeliai 23 settlement was used as an awl (Table 1:23; Fig. 1:16).An arrowhead of the Pulli type from Pamerkinė settlement was not used much as an arrowhead (Table 1:25; Fig. 1:39).

According to the data of the functional analysis, up to 65% of the microliths of the Early Mesolithic of the Kudlayevka culture were used to their original purpose as hunting tools. The microliths were used to perforate different materials, to cut bone, leather, to whittle or carve wood, maybe even to cut plants. Tools with microlith blades might have been used for gutting animals and fish.

The data of the functional analysis disclose the importance of the fish resources to the economy at the very beginning of the Mesolithic, and ensure that the three explored sites of the Kudlayevka culture of the Early Mesolithic – Pypliai 1C, Kabeliai 2B and Kabeliai 23 – were permanent basic settlements.

The traceological analysis of two artefacts from Pypliai C settlement proves the opinion of the author of the article that they are perforators, not tanged points (Table 1:35, 37; Fig. 1:24, 25). These data are one more sound argument against the opponents' position regarding the material

attribution of the Pypliai 1C settlement and not allowing interpreting it as the Late Arensburg or Epipaleolithic culture settlement. Also this fact ensures that the Pypliai 1C settlement is an early site of Kudlayevka Mesolithic culture.

LIST OF TABLES

Table 1. The results of the traceological analysis of the microlith equipment from the Lithuanian Early Mesolithic settlements.

LIST OF ILLUSTRATIONS

Fig. 1. The flint artefacts mentioned in the article: 1, 4, 8–10, 12–15, 17–18, 20–22, 26–38, 40–48 – microliths of the Kudlayevka type; 5 – triangular scalene microlith; 49 – microlith of the Komornica type; 2, 3, 7, 11, 19, 23 – microlithic inserts; 24–25 – borers; 39 – insert point of the Pulli type; 16 – retouched flake (1–23 – Kabeliai 23 settlement; 24–38 – Pypliai 1C settlement; 39 – Pamerkinė 1 settlement; 40–47, 49 – Kabeliai 2B settlement; 48 – Bakšiai settlement).

Dr. Tomas Ostrauskas
Lietuvos istorijos institutas, Archeologijos skyrius,
Kražių g. 5, 01108, Vilnius, tel. 261 49 35.
el. paštas: tomasos67@yahoo.com

Gauta 2005 05 30